

БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ ТАДҚИҚОТЧИЛИК МОДЕЛИНИНГ РИВОЖЛАНТИРИШ ТАДБИҒИ

Ражабова Нодирабегим Комиловна

Осиё халқаро университети Педагогика ва Психология кафедраси п.ф.б.ф.д(PhD)

Аннотация. Мақолада бўлажак бошланғич синф ўқитувчилари моделнинг муҳим компоненти-бу талабаларнинг тадқиқот фаолиятини ташкил этиш натижаси, уларнинг профессионал ўз тақдирини белгилашга тайёрлик даражаси ошиши. Тадқиқот жараёнида биз талабаларнинг тадқиқот фаолиятини рағбатлантириш самарадорлигининг кўрсаткичларини аниқладик. Тадқиқот иши маълумотларини умумлаштириб, бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг талабаларнинг тадқиқот ишларини ташкил этиш асосида тадқиқотчилик кўникмаларини ривожлантиришнинг қуйидаги моделини таклиф қилишимиз мумкин.

Калит сўзлар: Шакллар, усуллар, воситалар, стимуляция, объект, модел, тадқиқот фаолияти, рағбатлантириш, баҳолаш мезонлари, мотивацион компонент, когнитив компонент, технологик компонент.

Аннотация. Важным компонентом модели будущего учителя начальных классов является результат организации исследовательской деятельности учащихся, повышение уровня их профессиональной готовности к определению собственной судьбы. В ходе исследования были выявлены показатели эффективности стимулирования исследовательской деятельности студентов. Обобщая данные исследовательской работы, можно предложить следующую модель развития исследовательских умений будущих учителей начальных классов на основе организации исследовательской работы учащихся.

Ключевые слова: Формы, методы, средства, стимулирование, объект, модель, исследовательская деятельность, стимул, критерии оценки, мотивационный компонент, познавательный компонент, технологический компонент.

Annotation. An important component of the model of future primary school teachers is the result of the organization of research activities of students, increasing their level of professional readiness to determine their own destiny. In the course of the research, we identified indicators of the effectiveness of stimulating students' research activities. Summarizing the research work data, we can propose the following model of developing research skills of future primary school teachers based on the organization of student research work.

Keywords: Forms, methods, tools, stimulation, object, model, research activity, incentive, evaluation criteria, motivational component, cognitive component, technological component.

Тизимли ёндашув нуқтаи назаридан, талабаларнинг тадқиқот фаолиятини рағбатлантириш - бу объект, стимуляция субъекти ва атроф -муҳит шароитлари ўртасидаги ўзаро таъсир тизими, бунинг натижасида талабаларнинг тадқиқотнинг турли шаклларида иштирок этиш эҳтиёжлари ва мотивлари ишлаб чиқилади ва бойитилган. Талабаларнинг тадқиқот ишларини ташкил этиш асосида тадқиқотчилик кўникмаларини ривожлантириш модели 1 -расмда кўрсатилган.

Модель бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг тадқиқотчилик кўникмаларини ривожлантириш мазмуни, компонент, шакл ва воситалар, кўникмаларининг ривожланганлигини баҳолаш мезонлари ва кўрсаткичларини ўз ичига олади.

Бизнинг тадқиқотимизда айнан олий таълим ташкилотлари талабаларининг тадқиқот ишларини рағбатлантириш асосида тадқиқотчилик кўникмаларини ривожлантириш асосий мақсад сифатида қаралади.

Бизнинг тадқиқотимизда айнан олий таълим ташкилотлари талабаларининг тадқиқот ишларини рағбатлантириш асосида тадқиқотчилик кўникмаларини ривожлантириш асосий мақсад сифатида қаралади.

Талабаларнинг тадқиқот ишларини рағбатлантириш тизимининг муҳим компоненти - бу талабаларни тадқиқот фаолиятига жалб қилишни таъминлайдиган ўқитувчилар ва бошқа фанларнинг мақсади, тамойиллари, мазмуни, ташкилий шакллари, усуллари ва воситаларининг бирлиги.

1-расм. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг тадқиқотчилик кўникмаларини ривожлантириш

Бу рағбатлантирувчи субъектлар талабаларнинг тадқиқот фаолиятига қизиқиши ва иштирокини намоён этиш, тадқиқот ва тажриба билан шуғулланиш эҳтиёжини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш учун имкониятлар яратадиган воситалар ва усуллар тизими.

Бизнинг тадқиқотимизда айнан олий таълим ташкилотлари талабаларининг тадқиқот ишларини рағбатлантириш асосида тадқиқотчилик кўникмаларини ривожлантириш асосий мақсад сифатида қаралади.

Талабаларнинг тадқиқот ишларини рағбатлантириш тизимининг муҳим компоненти - бу талабаларни тадқиқот фаолиятига жалб қилишни таъминлайдиган ўқитувчилар ва бошқа фанларнинг мақсади, тамойиллари, мазмуни, ташкилий шакллари, усуллари ва воситаларининг бирлиги. Бу рағбатлантирувчи субъектлар талабаларнинг тадқиқот фаолиятига қизиқиши ва иштирокини намоён этиш, тадқиқот ва тажриба билан шуғулланиш эҳтиёжини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш учун имкониятлар яратадиган воситалар ва усуллар тизими.

Талабаларнинг тадқиқот фаолиятини рағбатлантиришни биз педагогик тизим деб билганимиз учун, унинг тизимни ташкил этувчи омили нима деган саволга жавоб бериш керак. Р.Х.Шакуров мақсадни ҳар қандай психологик тизимнинг тизимни ташкил этувчи компоненти деб ҳисоблайди [101, бет-48]. Шундай қилиб, у биз тақлиф қилаётган моделни тизимлаштирадиган асосий компонент – мақсадли компонент. Мақсад талабанинг илмий -тадқиқот фаолиятига жалб қилиниши орқали унинг касбий малакасини оширишга кўмаклашиш, шунингдек келажакда унинг бундай фаолиятга йўналиши.

Мақсад ўрганилаётган жараённинг тизимни ташкил этувчи компоненти сифатида унинг яхлитлигини таъминлайди. Ўқитувчилар фаолиятининг асосий мақсади - талабаларнинг илмий фаоллигини рағбатлантириш, уларнинг касбий ривожланишининг омили сифатида.

Кенг маънода бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг илмий -тадқиқот ишларини ташкил этиш ва ривожлантиришдан мақсад ҳам касбий маълумотли мутахассисларнинг илмий тайёргарлигини ошириш, ҳам иқтидорли ёшларни аниқлашдир.

Мақсадга муваффақиятли эришиш учун бир қатор вазифалар ҳал қилиниши керак, уларнинг асосийлари:

- талабаларнинг тадқиқот қобилияти ва тадқиқотга тайёрлигини шакллантириш диагностикаси;

- талабаларга тадқиқот асосларини ўргатиш; талабаларни ижодий илмий ишларга тайёрлаш ва тайёрлашнинг органик бирлигини амалга ошириш;

талаба ёшларнинг шахсий ижодий қобилиятларини очиб бериш ва амалга ошириш учун шароит яратиш;

- илмий ва педагогик фаолиятга қобилият ва хоҳиш кўрсатган иқтидорли ёшларни танлаш;

- конструкторлик иши кўникмаларига эга бўлган, ишлаб чиқаришда аниқ илмий ва амалий чора-тадбирларни малакали ишлаб чиқа оладиган ва ўзини ўзи бошқариш кўникмаларига эга бўлган мутахассисларни тайёрлаш.

- ўқув машғулоти ва талабаларнинг илмий -тадқиқот ишларининг интеграциясини таъминлаш;

- талабаларнинг илмий ишланмалари натижаларини этилишини таъминлаш.

Моделнинг кейинги компоненти - ташкилий-фаолиятли компонент.

Моделнинг навбатдаги элемент - олдинга қўйилган мақсадга эришиш ва танланган вазифаларни ҳал этиш учун педагогик фаолиятни ташкил этишни белгилайдиган тадқиқотчилик кўникмаларининг компонентлари.

Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг тадқиқотчилик кўникмаларининг компонентлари сифатида қуйидагилар асосланди:

№	Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг тадқиқотчилик кўникмаларининг компонентлари	Мазмуни
1	Мотивацион компонент	Бўлажак бошланғич таълим ўқитувчиларининг тадқиқотчилик кўникмасининг аҳамиятини англаш ва тадқиқотчилик кўникмасини ўзлаштиришга эҳтиёжнинг мавжудлиги;
2	Когнитив компонент	Тадқиқотчилик фаолияти соҳасидаги билимларнинг эгалланганлиги;
3	Технологик компонент	Тадқиқотчилик характеридаги ўқув-касбий топшириқларни бажаришда асосий тадқиқотчилик кўникмаларининг намоён бўлиши.

Маълумки, педагогик жараёнининг асосий қонуни ёш авлодлар томонидан катта авлодларнинг ижтимоий тажрибасини ўзлаштиришини таъминлашдир. Бу қонуниятлар сифатида намоён бўладиган аниқ қонунлар билан чамбарчас боғлиқ.

Талабаларнинг илмий -тадқиқот фаолиятини рағбатлантириш ўқитувчининг таълим фаолиятининг мазмунли томони бўлганлиги сабабли, у, биринчи навбатда, илмий қонунларда етарлича тўлиқ ўрганилган, асосланган ва тавсифланган таълимнинг умумий қонунлари, тамойиллари ва қоидаларига бўйсунди. ўқув адабиёти. Эътибор беринг, олимлар ва амалиётчилар жуда кўп дидактик нақшларни аниқладилар, масалан, фақат И.П.Подласий дарслигида 70 дан ортиқ турли хил ўқиш жараёнида тақиқотчилик кўринишлари берилган [82]. Бу талабаларнинг тадқиқот фаолиятини рағбатлантириш моделларини асослаш вазифасини анча осонлаштиради.

Биз қонуниятларни ҳодисалар ёки уларнинг алоҳида компонентлари ўртасида

объектив равишда мавжуд бўлган ўзгармас тизим ҳосил қилувчи алоқалар ва муносабатлар деб ҳисоблаймиз.

Бир қатор хорижий олимларнинг фикрича, таълимнинг энг муҳим вазифаси ўқувчиларда амалий аҳамиятга эга бўлган баъзи илмий муаммоларни кўриш, шакллантириш ва ҳал қилиш қобилиятини шакллантиришдир. Ўқув жараёнида талаба тадқиқотларни ташкил қилиш ва мустақил олиб бориш кўникмаларини эгаллаши, фактларни топишни, солиштиришни, улар ўртасида алоқа ўрнатишни, умумлаштириш ва хулосалар чиқаришни ўрганиши керак. Бунинг учун у турли манбалардан олинган билимлардан фойдалана олиши, олинган маълумотни шарҳлай олиши, тадқиқот натижаларини тўғри шакллантириш ва уларни ҳимоя қила олиши керак. Тадқиқот ишларида қатнашиш талабанинг интеллектуал, касбий ва умумий шахсий ўсишига ёрдам беради.

Шу нуқтаи назардан, биз бу ерда ишлатадиган тушунчаларни талқин қилишда хорижий олимларнинг ёндашувларини кўриб чиқишга мурожаат қилиш мақсадга мувофиқдир. «Тадқиқот», "илмий тадқиқот", "тадқиқот фаолияти".

Чет элда бу тушунчалар олимлар томонидан ҳар хил талқин қилинади. Дар маънода, илмий тадқиқотлар янги билимларни вужудга келтирадиган асл кашфиёт сифатида тушунилади. Шу билан бирга, шуни таъкидлаш керакки, «тадқиқот» атамаси аллақачон мавжуд бўлган билимларни янги нуқтаи назардан кашф қилишни ҳам назарда тутди.

Хорижий адабиётларда илмий тадқиқотлар бу рухсат этилган табиат ҳодисалари ҳақидаги фаразий тахминларни тизимли, назорат остида, эмпирик ва танқидий ўрганиш, деган фикрлар билдирилади [196]; бу интеллектуал бошқариладиган илмий тадқиқотлар, янги маълумотларни кашф этиш ва тизимлаштириш орқали ёки мавжуд ахборот ва амалиётни ишлаб чиқиш ва янада хабардор қилиш .

Талабаларнинг тадқиқот фаолиятини рағбатлантириш жамиятнинг объектив эҳтиёжлари ва қизиқишлари билан белгиланади, бу ишлаб чиқаришга мутахассисларни тайёрлашда ва фан учун - бу унинг биринчи ва энг умумий намунаси. Бу жараённинг ижтимоий шартланиши мақсадлар, вазифалар, мазмун, талабаларнинг тадқиқот фаолиятини рағбатлантириш воситалари, унинг самарадорлигини белгилайдиган шароитларда намоён бўлади.

Адабиётлар:

1. Kamilovna, R. N. (2021). Coaching approach at a mathematics lesson in grade 3 in the educational structure "equal partner". Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR), 10(1), 228-234.
2. Rajabova, N., & Fayziyeva, D. (2021). FOLKLORISM IN THE WORKS OF DILSHOD RAJAB. In АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ (pp. 212-214).
3. Ражабова, Н. К. (2022). БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИ ТАДҚИҚОТЧИЛИК ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР. БАРҚАРОРЛИК ВА ЕТАКЧИ ТАДҚИҚОТЛАР ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ, 2(4), 349-352.

4. Rajabova, N. (2022). BO „LAJAK BOSHLANG „ICH SINFI O „QITUVCHILARINING TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHGA TA“ SIR ETUVCHI OMILLAR. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 19(19).

6. Radzabova, N. K. (2022). FACTORS INCLUDING RESEARCH ACTIVITIES OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS. In НАУКА, ТЕХНОЛОГИИ, ОБРАЗОВАНИЕ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ (pp. 119-121).

7. Radzabova, N. K. (2022). IMPROVING THE RESEARCH ACTIVITY OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS AS A SOCIAL PEDAGOGICAL NEED. In ОБРАЗОВАНИЕ, ВОСПИТАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ В СООТВЕТСТВИИ С ФГОС: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ (pp. 79-81).

8. Komilovna, R. N. (2021). METHODS AND TOOLS OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF THE CONCEPT OF FIGURE FACE IN STUDENTS.

9. Radzabova, K. N. (2021). Pedagogical Conditions for Improving Research Activity in Future Primary School Teachers.

10. RAJABOVA, N. BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINFI O‘QITUVCHILARINING TADQIQOTCHILIK KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH. EDAGOGIK AHORAT, 145.

11. RAJABOVA, N. BOSHLANG‘ICH SINFI MATEMATIKA DARSLIKLARIDAGI MISOLLAR YECHISH JARAYONIDA O‘QUVCHILAR TOMONIDAN YO‘L QO‘YILADIGAN AYRIM XATOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH. EDAGOGIK AHORAT, 54.

12. Rajabova, N. K. Pedagogical Conditions for Improving the Research Activities of Future Primary School Teachers.